

мислення, навички ораторського мовлення, знає, шанує і пропагує духовну культуру українського народу, усвідомлює актуальні проблеми викладання української мови і літератури, знайомий із новими досягненнями і науковими та педагогічними дискусіями на національному і світовому рівнях, прагне до постійного саморозвитку й духовного самовдосконалення. Головними рисами педагога-філолога мають стати глибокий професіоналізм, широка ерудиція, висока культура і моральність, національна свідомість, відданість Україні та її народові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
2. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
3. Мадзігон В. Інститут педагогіки – поступ у третє тисячоліття / В. Мадзігон // Освіта України. – 2007. – № 16-17 (805). – 27 лютого. – С. 22–23.
4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту : статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
6. Митина Л. М. Учитель на рубеже веков: психологические проблемы [Електронний ресурс] /

Л. М. Митина // Психологическая наука и образование. – 1999. – № 3–4. – Режим доступа : scilance.com/library/book/35961.

7. Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.

8. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

9. Державна програма «Вчитель» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sbzosch.ucoz.ru/load/derzhavna_programa_vchitel/1-1-0-5.

10. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.

11. Семиченко В. А. Проблеми і пріоритети професійної підготовки / В. А. Семиченко // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 1. – С. 119-127.

12. Матвієнко О. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до творчої навчально-виховної діяльності / О. Матвієнко // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – № 6 (Ч. 1). – С. 238-244.

13. Аверинцев С. С. Филология / С. С. Аверинцев // Большая советская энциклопедия / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия, 1977. – Т. 27. – С. 409.

14. Семенов О. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. Семенов. – Суми : ВВП «Мрія – 1» ТОВ, 2005. – 404 с.

Дата надходження до редакції: 05.01.2015 р.

УДК 372. 461

Наталія ШАЦЬКА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії
та суспільно-гуманітарних дисциплін
Запорізького ОІППО

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В СУСПІЛЬСТВІ

У статті представлено матеріал, що стосується зв'язку мови і культури, культурної ідентичності, необхідності володіння рідною мовою та опанування іноземною. Доведено важливість відображення через мову самобутньої культури народу.

Ключові слова: мовна культура, культурна ідентичність, міжкультурна інтеграція.

В статті представлений матеріал о связи языка и культуры, о культурной идентичности, необходимости владения не только родным языком, но и иностранным. Доказана важность отображения через язык самобытной культуры народа.

Ключевые слова: языковая культура, культурная идентичность, межкультурная интеграция.

In the article material is presented at connections of language and culture, cultural identity, importance of native language proficiency and capture foreign. The author of the article proves importance of reflection through the language of original culture of people.

Key words: language culture, cultural identity, cross-cultural integration.

Постановка проблеми. Процес формування в молоді мовної культури в умовах сучасного суспіль-

ства набуває своїх специфічних особливостей. Це насамперед пов'язано з тим, що в останні десятиліття у взаємодії національних культур спостерігаються дві протилежні тенденції. З одного боку, відбувається їх активний взаємовплив одна на одну, що забезпечує взаємообмін між ними певними значущими цінностями, культурними доробками, забезпечуючи взаємозбагачення національних культур, а з іншого – кожен народ намагається зберегти свою культурну ідентичність, не втратити власну мову й національні традиції, що спонукає його прагнути до деякої культурної відособленості.

Метою статті є аналіз теоретичних і практичних підходів до обґрунтування важливості досконалого володіння рідною мовою, збереження національних цінностей як складової збереження і розвитку етносу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не заперечуючи очевидного значення міжкультурної інтеграції, що відбувається в сучасному соціумі, важливості оволодіння молодими людьми іноземними мовами, які дозволяють їм активізувати комунікативні контакти з представниками інших національностей, вважаємо за доцільне звернутися до ідей відомих педагогів-класиків О. Потебні, К. Ушинського, В. Сухомлинського, а також до рекомендацій таких сучасних вітчизняних науковців, як О. Біляєв, В. Жадько, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лозова, Г. Макушинська, О. Нельга, І. Огієнко, О. Савченко, О. Сухомлинська, Л. Скуратівський, Л. Симоненкова, Г. Троцько, Г. Шелехова, які стверджують, що вивчення молоддю культур інших народів має обов'язково відбуватися на тлі засвоєння нею насамперед національної культури свого народу й, зокрема, рідної мови. Автори також наголошують на тому, що молодь має формуватися як особистість у смисловому полі національних цінностей, бо тільки в такому випадку буде відбуватися соціальне самовдтворення певного етносу.

У світлі цього відомий вітчизняний лінгвіст і мислитель О. Потебня відзначав, що між мовою певного етносу та його культурою існує нерозривний зв'язок, а в неповторному відображенні реальності за допомогою конкретної мови значною мірою виявляється самотність відповідної етнічної культури [9]. О. Нельга, у свою чергу, зауважує, що мова є найголовнішою ментальною відмінністю етносу, яка відрізняє його від будь-якого іншого народу. Причому автор підкреслює, що саме в мові знаходить специфічне відображення перетворений етносом зовнішній світ, і разом з цим – й історія самого етносу [6]. Г. Макушинська пише, що мова – це «константи історичного буття народу», «об'єктивний дух минулих поколінь», який суттєво впливає на життєдіяльність сучасного суспільства [5, с. 188]. Добре усвідомлюючи високу роль у формуванні національної свідомості, І. Огієнко також стверджував, що мова є важливою національною ознакою українського народу, адже в мові сконцентрована його культура, самосвідомість. Продовжуючи цю думку, видатний мислитель писав, що «мова – це форма нашого життя, життя культурного і національного. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб» [7, с. 57].

Як підкреслює В. Жадько, щоб мати свою історію, кожен народ має цілеспрямовано утверджувати

власну культуру, презентовану насамперед рідною мовою, звичаями та традиціями [3, с. 81]. Цю думку продовжує Ю. Жадько, яка наголошує, що «сумісне проживання людей з'єднується в певний соціум, певний народний загал якраз укоріненим у них духом спільної для порозуміння мови, яка тримає вкупі індивідів, що завдяки цьому складають народну цілісність» [3, с. 86].

Отже, рідна мова відіграє провідну роль в особистісному становленні молодшої людини. Тому зазвичай саме за рівнем оволодіння людьми рідною мовою роблять висновок про сформованість чи, навпаки, несформованість у них мовної культури.

Як пояснював В. Сухомлинський, рідне слово є важливим засобом виховання молоді, адже воно виконує роль своєрідного «віконця, через яке дитина бачить світ». Продовжуючи свою думку, видатний педагог зазначав, що «багата мова – багатий духовний світ, розвинуте почуття краси слова – висока моральна культура. Убогість слова – це убогість думки, а убогість думки веде до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної товстошкірості» [10, с. 507].

Слід відзначити, що в працях багатьох науковців звертається увага на той факт, що специфічні особливості певної мови суттєво впливають на відображення в ній об'єктів навколишнього світу. Зокрема, К. Ушинський писав у своїй статті «Рідне слово», що «в мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина; у ній перетворюється силою народного духу в думку, в картину й звук небо вітчизни, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, її ліси й річки, її бурі й грози – весь той глибокий, сповнений думки й почуття голос рідної природи, який промовляє так гучно в любові людини до її іноді суворої батьківщини, який висловлюється так яскраво в рідній пісні, у рідних мелодіях, у устах народних поетів» [11].

М. Гайдегер також наголошував, що кожен народ по-своєму сприймає картину світу, адже сприйняття світу носіями різної мови «розчленовується» та «сортується» відповідно до побудови їхньої мови, в якій зафіксовано увесь досвід попередніх поколінь. Зважаючи на це, М. Гайдегер, сприймаючи її як засіб самопізнання народу, зазначав, що мова є «домом духу» [6]. В. фон Гумбольдт узагалі постулював тотожність мови й духу народу, тому єдиним правильним визначенням мови він вважав генетичне. Призначення мови вчений убачав у «перетворенні світу в думки», в забезпеченні процесу взаєморозуміння. Він також підкреслював, що кожна мова являє собою інструмент для сприйняття світу відповідно до світогляду, який закладено в ній [2]. Наголошуючи на тому, що мова є засобом пізнання навколишнього світу, К. Кравс відзначав, що сприйняття цього світу проходить крізь призму мови кожної людини [4].

Із вищенаведеними ідеями повністю узгоджуються погляди Х. Ортеги-і-Гассета, який відзначав, що саме за допомогою мови люди формують й оформлюють свої думки, бо вона дає назви для процесів та об'єктів. У світлі цього науковець відзначав, що носій певної мови не тільки говорить нею, а йде «прокладеною колією» відповідно до мовної долі [8].

Як відомо, в людському колективі мова трансформувалася в ефективний засіб трудової діяльності, що зробило процес спілкування невід'ємною частиною спільного добування засобів існування. За допомогою мови відбувається обмін досвідом, що сприяє вдосконаленню всіх галузей життєдіяльності людства. Безумовно, в сучасному суспільстві використання мови є необхідною умовою для успішної життєдіяльності кожної окремої особистості зокрема й спільноти загалом.

Науковці відзначають, що мова відіграє важливу роль у сфері духовного життя суспільства. У цьому випадку мові надається роль інструменту збагачення та вдосконалення духовного світу людини. За допомогою мови людина збагачує свій внутрішній світ, утворює нові ідеали, які згодом утілюються у матеріальне життя. Мова як засіб духовного спілкування виступає найважливішим фактором розвитку духовного життя людства [1]. Отже, мова – найважливіший засіб спілкування людей, засіб для вираження й обміну думками, почуттями, організацією спільної діяльності.

Висновок. Зважаючи на вищевикладене, можна підсумувати, що кожна мова характеризується своїми специфічними особливостями щодо відображення існуючого світу засобами слова, а як наслідок – це суттєво впливає на формування тих образів існуючої дійсності, що виникають у співучасників комунікації. Саме тому нерідко під час перекладу тексту з однієї мови на іншу виникають проблеми, пов'язані не стільки з відбором ідентичних еквівалентів для певних слів, скільки з пошуком фраз, що зможуть адекватно передати зміст повідомлення носіям іншої мови.

Слід також зауважити, що за допомогою мови думки й емоції окремих індивідів можуть перетворитися в духовний добуток усього суспільства. Причому посередниками всіх форм спілкування є не тільки результати духовної діяльності, а й матеріальні речі, наприклад, знаряддя праці. Спілкування сприяє засвоєнню особистістю суспільного досвіду, формуванню конкретних історичних типів особистості та її соціалізації, досягається скоригованість та єдність дій членів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Генин В. Б. Роль языка в жизни общества [Электронный ресурс] / В. Б. Генин. – Режим доступа: http://samlib.ru/g/genin_w_b/rolxjazyka-1.shtml.
2. Гумбольдт фон В. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М., 1984. – С. 301-302.
3. Жадько В. А. Філософсько-правові аспекти мови і мовної політики держави / В. А. Жадько // Мова як чинник формування громадянина України: матер. Всеукр. науково-практ. конф. (Запоріжжя, 16-17 травня 2008 р.). – Запоріжжя : КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», 2008. – С. 73-82.
4. Кравс А. За українську справу / А. Кравс. – Львів : Видавничка кооператива «Червона калина», 1937.
5. Макушинська Г. П. Мова як феномен духовної єдності поліетнічного та полікультурного суспільства / Г. П. Макушинська // Мова як чинник формування громадянина України : матер. Всеукр. науково-практ. конф. (Запоріжжя, 16-17 травня 2008 р.). – Запоріжжя : КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», 2008. – С. 185-189.
6. Нельга О. В. Українство як етноментальний та духовний феномен // Людина і духовність. Уряду України, Президенту, законодавчій, виконавчій владі: аналіт. розробки, пропозиції наук. та практ. працівників / кол. авт. : А. І. Комарова (пер.) та ін. – К. : НДІ «Проблеми людини», 1996. – Т. 5. – С. 120-131.
7. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – К. : Обереги, 1994.
8. Пантин В. И. Вырождение или возрождение? Философские эссе о современной культуре и о творчестве Достоевского, Толкина, Ортеги-и-Гассета / В. И. Пантин., Т. Ф. Столярова. – М., 2006. – 304 с.
9. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 191 с.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976-1977. – Т. 1. – 654 с.
11. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К. Д. Ушинський // Вибр. твори : в 2 т. – К. : Рад. школа, 1983. – Т.1. – С. 192-472.

Дата надходження до редакції: 09.01.2015 р.